

גליון נושא: עדים לקיומא בקידושין

בס"ד, יום ג' פרשת כי תצא, י' אלול תשע"ה

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות קידושין פרק שלישי

לע"נ הר"ר משה בן הרב אברהם שלום הלוי זצ"ל נלב"ע ערב חג השבועות תשנ"ח ת.נ.צ.ב.ה.
ולע"נ רחל בת אביגיל ע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

על פי שנים עדים

בדבר שבערוה

מבואר בסוגיין (קידושין דף סה:): שאין דבר שבערוה פחות משנים (יבמות פח.), בין להתיר (רש"י גיטין ב: ד"ה ואין) ובין לאסור (קדושין סו.), שנאמר: **כִּי מֵצָא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר (דברים כד א),** ונאמר בממו: **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְגו'** יקום דָּבָר (שם יט טו), מה דבר האמור להלן בשני עדים, אף דבר האמור כאן בשני עדים (רש"י גיטין שם).

וכתבו בתוס' בגיטין (שם ד"ה מיד) שעיקר דבר שבערוה אין פחות משנים הוא באשת איש, בגיטין וקדושין ובזנות של אשת איש לאסרה על בעלה.

1. בקדושין

עוד מבואר בסוגיין ונפסק ברמב"ם (אישות פ"א ה"א ופ"ד ה"ו) ובטור ושו"ע (אהע"ז מב ב), שקדושי אשה אינם מתקיימים אלא בשני עדים, שלמדים דבר דבר מממון, ואף על פי שבממון אין צורך בשני עדים אלא לברר את המציאות כשהבעל דבר מכחיש, אבל גוף הדבר מתקיים על ידי עצם המעשה, כלשון הגמ': לא איברו סהדי אלא לשקרי.

אמנם בקדושין אינו כן, אלא עצם המעשה אינו חל מבלי עדים ואפילו ששניהם מודים, ואין אומרים כאן הודאת בעל דין כמאה עדים כדרך שאומרים בממון לפי שבממון אין ההודאה מחייבת לאחרים, מה שאין כן בקדושין שהם מחייבים לאחרים בהודאתם. לרש"י משום שקרובותיה נאסרות על ידי הקדושין בו וקרוביו נאסרים בה, לרשב"א בשם ר"ח משום שהיא נאסרת על כל העולם, ואם בא אחר וקידשה אין תופס בה קידושין נמצאת הודאתה מחייבת לו.

2. מקור הדין

הקשו הראשונים הרי כל המקור הוא מממון ושם אין דין של עדים לקיומא ויש כמה תירוצים.

תירוצ ראשון: תירצו בשיטה מקובצת (ב"מ ס ב), וכעין זה ברשב"א (קדושין שם) שלמדים דבר בקדושין מאותו דבר האמור בממון שהוא במקום הכחשה, כשם שבממון בהכחשת בעל דין אין עדות בפחות משנים, כך דבר שבערוה של קדושין אינו חל אלא בפני שני עדים.

תירוצ שני: כתב הפני יהושע (קדושין שם) שהגזרה שוה דבר דבר באמת לא נאמרה אלא בהכחשה, אבל מה שהקדושין אינם מועילים אף כששניהם מודים מסברא היא, שכיון שעיקר הקדושין הוא לאסרה על כל העולם כמבואר בגמ' ריש קדושין (דף ב:) דמשמעות לשון קדושין דאסר לה אכולי עלמא כהקדש, וכיון שלענין לחייב לאחרים אין הקדושין מועילים בלי עדים, שאינם יודעים כלל מהקדושין והיא בחזקת פנויה מגזרה שוה של דבר דבר, ממילא אף לגבי עצמם אין הקדושין מועילים שאין קדושין לחצאין.

תירוצ שלישי: תירץ בקצות החושן (סי' רמא ס"ק א), וכע"ז בנתיבות המשפט (לו י) שאף בממון העדים פועלים את קיום עצם הדבר, ומה שמועיל בלי עדות כשהבעל דין מודה, הרי זה מפני שהודאתו היא כמו עדות שהודאת בעל דין כמאה עדים, ולכן בקדושין שאין הודאתם מועילה מפני שמחייבים לאחרים צריך עדים דוקא. אכן בשו"ת חלקת יואב (אהע"ז סי' ו) האריך להשיג על הקצוה"ח שהרי מועיל קנין בלא עדים אף במקום שחב לאחרים ועוד כמה קושיות.

פנינים

להרהר בתשובה

כתב בשו"ת מהר"מ מינץ (סימן קט) יקח שני עדים כשרים עפ"י הכללים בשו"ע חו"מ סימן לד', ויהרהרו תשובה בלבם שמא עברו עבירה שנפסלים על ידה לעדות. וכן כתב בדרך פקודיך (בהקדמה ו' אות י"ח) ושו"ת שארית יעקב (אה"ע סימן יח). ונחלקו עליו בשו"ת תירוש ויצהר (סימן ל') ושו"ת ישכיל עבדי (ח"ה סימן כח) שאין נוהגין כן מפני שסומכים על חזקת כשרות ואין צריך להחמיר בקידושין כמו בגט.

בבין אדם לחבירו

והנה הרהור תשובה מועיל ליחשב כצדיקים גמורים כמבואר בגמ' (קידושין דף מט:), וזה מועיל גם לעבירות של בין אדם לחבירו. ואף שבעבירות של בין אדם לחבירו צריך שירצה את חבירו כמבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ט) זהו רק מהלכות תשובה ומדיני כפרה אבל אין זה מעכב בהכשר העדים שהרי הרמב"ם (פ"י מהלכות עדות ה"ד) והשו"ע (חו"מ סימן ל"ד סט"ז) לא הביאו זאת בהלכות עדות ושם כתוב רק דמשחקים בקוביא וכדומה לא נכשרים לעדות אפילו אם עשו תשובה כל זמן שלא עזבו את משחיהם.

ואם נזכר שיש בידו חשש גזל יקבל על עצמו להחזיר מיד כשיוכל, וידוע המעשה עם הג"ר ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בעל ה'ברכת שמואל' כשביקשו ממנו להיות עד בגירושין ונזכר ששאל ספר מאחד ולא החזירו וחשש שנכשל באיסור גזל, ולא נתישבה דעתו עד ששקל בדעתו במתינות והרהר תשובה בלבו וקיבל על עצמו להחזיר את הספר בהזדמנות הראשונה שתבוא לידו ורק לאחר מכן הסכים לשמש כעד.

אמנם עיין בשו"ת שתי הלחם (סימן לא) הובא בשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן כב) שאפילו וידוי לא מועיל להפקיע שם רשע, ולהכשירו לעדות, עד שיקבל כפרה על חטאו.

שדכן אם כשר להיות עד

שדכן כשר להיות עד בקידושין. ודוקא אם כבר קיבל כל שכרו אבל עם עדיין מגיע לו שכר עבוד השידוכין אינו כשר שהרי הוא נוגע בעדות שרוצה בקידושין כדי שיפרעו לו שכרו - אוצר הפוסקים (אה"ע סימן מב ס"ק מה אות טו) בשם כמה פוסקים. ❖

3. לראות פני הכלה

חייבים לראות: יש סוברים שהעדים לקיומא חייבים לראות את פני הכלה ובלאו הכי לא היו קדושין, והמקור לזה הוא שיטת המבי"ט (בשו"ת מבי"ט ח"א סימן ר"כ וסימן של"א) הובא בפתחי תשובה (סי' ל"א סק"ה) וכן כתב המהרי"ט (הובא באבנ"מ לא ד) בשם אביו המבי"ט שכלה צנועה שפניה מכוסות והעדים לא ראו מי היא לא חלו הקידושין, דבשעת קבלת הקידושין אינם יודעים והוא מקדש בלא עדים ולא מועיל שיתברר אח"כ, וסמך דבריו על דברי שו"ת הרשב"א (תשובה תש"פ). וביאר הפני יהושע את שיטת המבי"ט שצריך שעדי חלות הקדושין יוכלו לאשווי עלה חיוב מיתה ואם לא ראו אותה אין יכולים לאשווי חיוב מיתה. וכן הכריע להלכה בשו"ת ח"ס (אה"ע סימן ק') ותעלומות לב (קונטרס הליקוטים אה"ע דף קא אות ח') שכן מנהג טראבלס לגלות פני הכלה בשעת הקידושין. וכ"כ בחסד לאברהם ח"א סימן כ' שהדרך הנכון לכל ירא ד' ליזהר שיראו העדים שזהו האשה המתקדשת שלא יהיה פקפוק בשורש קדושת ישראל.

אין צריך לראות: ועיין שם בפתחי תשובה שבנו המהרי"ט חולק על אביו המבי"ט וז"ל שם דכיון שהוקבעה שזוהי הכלה והולכונה לחופה הרי"ז חשיב כאילו העדים עצמם יודעים שזוהי הכלה אפי' אם לגמרי לא ראו אותה ולא מכירים אותה. וכן חולק עליו האבנ"מ שכיון שבשעת קידושין יכול להתברר שהאשה לפנינו שפיר מהני שהכירה תכף אחרי הקידושין. ועוד כתב האבנ"מ שכיון שהוחזקה שהיא המתקדשת חשיב עדות על הקידושין. וכן המהרי"ט עצמו כתב שיש לחלק שכיון

מנהג ישראל תורה

פולמוס בין גדולי ישראל

נתבאר בפנים שנחלקו הראשונים והפוסקים אם חייבים העדים לראות את פני הכלה. ונחלקו גדולי הדורות איך לנהוג למעשה! ההוראה למעשה אצל הגר"ז זצ"ל שהעדים יראו את פני הכלה קודם הקדושין (אפריון שלמה) להגר"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל פרק ו' סעיף ו'). וכן היה מנהגו של הגרא"מ שך זצ"ל כפי שהעיד נאמן ביתו הרב רפאל וולף שליט"א (הובא בהקדמת 'אפריון לשלמה' להגר"ר יהודה אריה דינר שליט"א) שמנהגו היה לצוות על העדים שילכו עם החתן לכסות את פניה של הכלה, והיה שואל את העדים אם ראו פני הכלה לפני שכיסו פניה ואם לא מבקש שירימו מפניה הכיסוי מתחת לחופה כדי שהעדים יראו פניה. וסיפר הגר"ר בנימין יוז'ק שליט"א שפעם היה עד צדיק ולא רצה להסתכל על פני הכלה והגרא"מ שך לקח עד אחר (שם).

אולם דעת המהר"ל דיסקין זיע"א שמספיק בזה שראו שהאיש שלפניהם קידש את האשה שלפניהם אף שלא ראו את פניה, וסגי בזה שיודע שבעלת האצבע הזו היא המקודשת וכל אשר נמצא הטבעת בידה היא המקודשת (אפריון שלמה פרק ו' סעיף ו'). וכן דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל שאין העדים צריכים לראות את פני הכלה כי כבר פסק כן בעל הקצה"ח באבנ"מ סי' ל"א ס"ק ד' והנתיבות המשפט בספרו קהלת יעקב שם שלא צריך (אפריון שלמה פרק ו' סעיף ו').

וכן ראיתי מביאים בשם הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל שאין צריך שירימו את ההינומא תחת החופה לראות את פני הכלה שסגי שיודעים שאשה זו מקודשת, שהרי לו יצויר שתזנה תחת חופתה יכולים להעיד שחייבת מיתה שראו שנתקדשה ואח"כ זינתה נמצא שיש כאן עדי קיום, ומה שאין זוכרים זה למחר גם כל עדים שבעולם אין זוכרים עדותם לעולם.

מנהגו של רה"י הגרנ"צ פינקל זצ"ל כפי שהעידו באי ביתו שליט"א, בשעת פריסת ההינומא הורה שהעדים יראו את הפריסה. ובשעה שטועמת מכוס של אירוסין הורה שהעדים יראו את פני הכלה שידעו מי המקודשת. ואירע כמה פעמים בחופות של תלמידי הישיבה המשויכים לקהילות קודש בהם המנהג שלא להסתכל על פני הכלה, היה מבטל את דעתו מפני המנהג וסידר קידושין גם באופן שהעדים לא ראו את פני הכלה. ושמעתי חידוש בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שצריכים העדים לראות פני הכלה במעמד הקידושין ולא מספיק בראית פניה בשעת כיסוי ההינומא. (י.ז.ו.).

ושמעתי מהגר"ר משה ברנסדופר שליט"א שאביו הגר"ר מאיר ברנסדופר זצ"ל היה מקפיד מאוד שהעדים יראו את הכלה בשעת כיסוי ההינומא וזה לא חוששין שהחליפו אותה בין ההינומא לקידושין בכלה אחרת, ופעם אחת העדים שראו את כיסוי ההינומא לא היו עדי הקידושין וציוה שבשעת החופה יראו פני הכלה. וסיפר עוד שפעם היה חסר עד בחתונה שהתקיימה באולם 'בנות ירושלים' ברחוב בהר"ן, ועצרו את אחד העוברים ושבים אדם שאינו מכיר כלל את המשפחות וביקשו ממנו להיות עד וכך הוה. לאחר מעשה היחל לבו נוקפו אולי אינו עד כיון שאינו מכירם כלל, ושאל את הגר"מ ברנסדופר שאינו יודע כלום מהקידושין ואולי לא חלו הקידושין, וצעק עליו הגר"מ שקרן שקרן, 'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד' והוי קידושין גמורים.

מנהגים חלוקים

ומצינו בענין זה הרבה מנהגים חלוקים: (מלוקט מאוצר הפוסקים אבה"ע סימן מב סעיף ד' אות לא עמוד 116, נטעי גבריאל הל' קידושין ח"א פרק כ', 'אפריון שלמה' פרק ו' סעיף ו' ומעוד ספרים) יש נוהגים שהעדים יראו את הכלה לפני שהחתן פירס את ההינומא עליה בכדי שיוכלו להעיד שזו המקודשת. ויש נוהגין וכן נהגו בעיר 'טוליטולא' שהעדים רואים אותה תחת החופה לפני הקדושין שיוכלו להעיד שזו היא המקודשת.

ויש נוהגים שהעדים רואים אותה בשעה שטועמת מכוס של אירוסין (שו"ת יביע אומר ח"ד סימן ה' אות ו'). ויש מחמירים שהעדים יסתכלו עליה פעמיים פעם אחת לפני כיסוי ההינומא וכנ"ל, ופעם שניה כשהיא עומדת תחת החופה דאולי אביה היה כלבן הארמי והחליפה בדרך, ולפי"ז צריך שאותם העדים שראו את הפירש טליתו עליה יראו גם את החופה. ויש נוהגים וכן נהגו בעיר 'אמון' לעשות צעף דק שהעדים יוכלו לראות אותה. ויש נוהגים שאין העדים רואים כלל את פני הכלה אלא סומכים על הנשים השושבניות שמעידות שהיא המתקדשת. ❖

שראו מעשה הקידושין אלא שלא הכירו את האשה מהני עדותם שיהא אסור בכל נשים שבעולם כמו שולח שליח (בגיטין דף סד).

הערות מבני החבורה

עדים לקיומא בנישואין

שאלה: בגמ' הוזכר עדים לקיומא על קנין הקידושין ויש לדון אם צריך עדים לקיומא גם על הנישואין דהיינו החופה והייחוד או לא.

תשובה: נחלקו הראשונים אם צריך עדים לקיומא על הנישואין ויש בזה כמה צדדים. וכדלהלן:

צריך עדים: בתוס' ר"י הזקן (קידושין דף י:) משמע שצריך עדים שכתב שמתייחדים שניהם בפני רבים בבית אחד לבדם ועדים רואים היחוד. וכן הכריע להלכה **האבני מילואים** (סי' נ"ה ס"ק י"ז) דהוי ככל דבר שבערוה וצריך עדים. וכן דייק **בקונטרס יעלת חן** (בית חתנות סי' יב) מהסוגיא בקדושין (דף ה.), וכן נקט בפסקי הלכות **יד דוד** (פ"ג סוף ה"ה) והוכיח כן מתוספתא בכתובות (ריש פרק ד').

אין צריך: מאידך **המרחשת** (ח"ב סי' א אות ז) מוכיח **מהרמב"ם** (אישות פ"ז הכ"ג) **והחלקת יואב** (אהע"ז סי' ו) מוכיח **מהרא"ש** (ב"ב פ"ט סי' טז) וכן נוקט **האבני נזר** (חאהע"ז סי' שצה), שאין צריכים עדים לחופה ונישואין שאין זו בכלל דבר שבערוה שהרי כבר נאסרה לכל העולם משעת אירוסין. ובערוך **השלחן** (נה ה) כתב טעם נוסף שאין צריך עדים לנישואין כיון שהוא גלוי לכל, ועיין בספר **שלחן העזר** (סוף סימן י') שלא נהגו לייחד עדים לחופה.

ספק אם צריך: אולם **המקנה** (קדושין קונ' אחרון סי' נז ד"ה כיצד), **והאור שמח** (אישות פ"י ה"ב) מסתפקים אם צריך עדים לקיומא על נישואין עפ"י דברי הגמ' (קידושין דף סה:) שהטעם שצריך שני עדים משום דחב לאחרני וכן נפסק ברמב"ם, ופירש רש"י (ד"ה הכא) שקרובותיה נאסרו בו וקרוביו נאסרין בה וזה שייך רק באירוסין ולא בנישואין שכבר אסורה לכל מצד הקידושין. וא"ת נפק"מ ליורשה י"ל ירושה דרבנן, וגם לסוברים שירושא דאוריתא אולי חשיב שזה תוצאה ולא עיקר המעשה. ומה שמצינו בגמ' הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה איירי לענין קידושין ולא לענין נישואין.

הגרא"מ שך זצ"ל: והנה דעת **הגרא"מ שך זצ"ל** (אבי עזרי קמא פ"ג מאישות ה"ב) דאין צריך עדים כלל בשעת היחוד, אולם מאידך מעיד בשמו **הגרא"י דינר שליט"א** (קונטרס אפריון לשלמה עמוד 10) "שאלתי אותו כמה זמן יראו העדים ולהיות כחדר יחוד, ואמר שאין שיעור אלא העדים צריכים לראות שמתייחדים, שלמרות שמדינא היה סבור שאין צריך עדים לקיומא אעפ"כ החמיר כדעת **האבני מילואים**". ובשו"ת יביע אומר האריך להצדיק את מנהג הספרדים שאין עושים ייחוד אחר החופה, והביא כמה נימוקים מדוע אין צריך להעיד על הייחוד שעושים אח"כ בביתם. ❖

ועיין עוד בערוך **השולחן** (לא ט) שכתב להסביר איך מהני כשאין רואים פניה. ועיין **בישועות יעקב** (אבהע"ז סימן מב בפירוש הקצר ס"ק ו') וכן בשו"ת **נפש חיה** (אהע"ז סימן כ') שהסיקו שאין הלכה כהמב"ט. ועיין בשו"ת **חסד לאברהם** (מהדו"ק אה"ע סימן כ') שהיה תימה בעיניהם כשאמרו לגלות פני הכלה.

ועיין שו"ת **בית שלמה** (אה"ע סימן ט) שהשיב לשואל: ומה שרוצה לחדש לגלות פני הכלה קודם קידושין וכו' אני אומר שח"ו לשנות בזה ממה שנהגו עד עכשיו וכן הוא דרך צניעות, בפרט שדבר מכוער הוא לעשות כן להסתכל נגד מנהג אבותינו וידו על התחתונה.

4. טעם החולקים

והגאון מליסא בספרו קהלת יעקב (אה"ע סימן לא ס"א) הוסיף בזה שראיה שאחר הקידושין מועלת שכיון שלא זזה ידם מתוך ידה עד שראוה בודאי הוי ראיה. ועוד שכיון שכולם מוזמנים לחתונה של פלונית אין לך חזקה גדולה מזו שהיא המקודשת.

ויסוד זה מבואר בשיטמ"ק (כתובות דף יז) בשם תלמידי ר' יונה וכעין זה ברא"ש בכתובות (פ"ב סימן ב') שדוקא כל ז' אסור להסתכל על הכלה אבל ביום ראשון שהוא עיקר החיבוב על בעלה מותר. אבל מורי הרב אמר שאפילו ביום הראשון אסור. וא"ת איך יעידו שיצאה בהינומא וראשה פרוע וי"ל שכיון שרואין הינומא ושאר דברים שעושין לבתולה וכל העולם אומרים זו כלה פלונית אותה חזקה היא כמו ראייה דהא קיי"ל סוקלין ושורפין על החזקות.

'צומק הפשט'

לכתובות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823